

Л. Толстой.

ДЕ ЛЮБОВ, ТАМ І БОГ.

(Докінчення).

Жінка перехрестилася і почала їсти, а Мартин присків на ліжку й взявся бавити дитину, цмокаючи до неї з цілої сили. Але Мартин не мав зубів і не міг добре цмокати і дитина плакала даліше. Тоді він почав кивати на дитину своїм чорним пальцем. Дитина задивилася на нього й успокоїлася, а там навіть засміялася, а Мартин і собі за нею. А жінка їй розповідала, хто вона й куди йшла.

— Я солдатка. Мого чоловіка забрали вже сім місяців тому і я ще не мала від нього жадної вістки. Я служила за кухарку, але відколи прийшла дитина, ніхто не хоче прийняти мене на службу. Я вже три місяці без роботи і прожила все, що мала. Я хотіла найнятися за няньку, але ніхто мене не хоче, бо кажуть, що зморена. А тепер я йду від жінки одного купця, в якій служить моя знайома. Мені обіцяли там місце і я думала, що моє горе вже скінчилося, та вони сказали прийти аж на другий тиждень. Вертаючи до дому, я дуже утомилася, а мій маленький утомився також. Щастя, що наша господиня змилосердилася над нами, і дає нам помешкання ради Христа, інакше я не знаю, що сталося з нами.

Мартин зітхнув співчуваючо й запитав її:

— А ти не маєш теплішого убрання?

— Тепер якраз пора на тепле убрання, але я вчора застала за два гривенники мою останню хустку.

Жінка підійшла до ліжка й взяла на руки дитину, а Мартин пішов до переділки, поперекидав децю й знайшов старий плащ.

— На, візьми се; старий вже, але може на що придасться.

Жінка поглянула на плащ і на старенького чоловіка й залилася сльозами. Мартин відвернувся в бік, витяг з під ліжка малу скринку, пошукав в ній чогось і сів знов напроти жінки. А вона промовила:

— Най Христос нагородить вас за се, дідуся. То певне Він післав мене до вашого вікна; інакше мій маленький бувби певно замерз. Коли я пускалася в дорогу, на дворі було тепло, та тепер дуже позимніло. А Він, Христос, так дав, що ви поглянули на час в вікно й, побачивши мене, змилосердилися надо мною.

Мартин всміхнувся і сказав:

— Так, так, молодиче; Він справді зробив се все. Знаєш, я виглядаю через вікно не без причини.

І Мартин розповів їй свій сон, як то він чув чийсь голос, який кликав до нього і як Господь прирік зайти до него того дня і відвідати його.

— Все можливе, — відповіла жінка. Вона встала, взяла плащ, заварила добре дитину і почала дякувати Мартинови ще раз за його добре серце.

— На, візьми і се, ради Христа, — сказав Мартин і дав їй два гривенники. — Викупи свою хустку.

Вона перехрестилася а Мартин перехрестився також і підвів її до дверей.

Жінка пішла а Мартин з'їв троха борщу, помив миски і взявся знов до роботи. Але вікна все таки не забував і коли лиш падала на нього яка тінь, він виглядав подивитися, хто проходить. Проходили знакомі і незнакомі, але чогось надзвичайного Мартин не завважав.

Втім напроти вікна спинилася старенька перекупка. Вона несла в кошику кілька яблук а на плечах повний мішок трісок. Мішок, видно, був важкий і вона хотіла перекласти його на друге плече. Вона поставила кошик на поблизу ступок, а мішок опустила на землю. Втім надійшов малий хлопчина з подертою шапкою, вхопив з кошика одно яблуко і пустився втікати. Але перекупка завважала його завчасу. Вона схопила його обома руками, збила з голови подерту шапку й замотала пальці в його волосся.

Хлопчина кричав що сили, а перекупка лаяла його голосно. Мартин відложив на бік шило, схопився з стільця й вибіг на вулицю. На сходах спотикнувся й згубив окуляри, але оставив їх там де впали.

Перекупка термосила хлопцем зі всієї сили та страшила поліцією, а хлопець боронився завзято і не признавався до вини.

— Я не брав вашого яблука, по що ви бете мене? Пустіть, кажу!

Мартин почав розлучувати їх. Він взяв хлопця за руку й промовив до перекупки:

— Пустіть його, бабусю; забудьте йому се ради Христа.

— Я так його забуду, що він до смерті поминає! Я віддам лайдака на поліцію!

Але Мартин просив даліше:

— Пустіть, пустіть, його, бабусю, він сього більше не зробить. Пустіть його, ради Христа.

Перекупка вкінці його послухала й хлопець хотів втікати, але Мартин притримав його за руку.

— Перепроси перше бабусю, — сказав він йому, — і не роби сего більше. Я бачив, як ти брав яблуко.

Хлопець вибух плачем й почав просити прощення.

— Ну, так, отсе ліпше, — промовив Мартин, — а тепер на тобі яблуко.

Він взяв з кошика яблуко і подав його хлопцеві.

— Я заплачу вам за него, бабусю, — звернувся він до перекупки.

— Ось як ви псуєте їх, лайдаків одних, — відповіла гнівно перекупка. — Він повинен дістати таку науку, щоби з тиждень попам'ятав.

— Ех, бабусю, бабусю, — відповів Мартин. — Воно так виходить після нашого осуду, але не після осуду Божого. Колиб його треба покарати за одно яблуко, то щож треба б з нами зробити за всі гріхи наші?

Перекупка не відповіла нічого, а Мартин почав оповідати їй притчу про пана, який дарував довг своєму довжникові, а сей, вийшовши від него, почав душити люто свого довжника.

Перекупка і хлопець слухати його уважно.

— Бог каже прощати, — закінчив Мартин, — інакше і нам не може бути прощено. Всім треба прощати, а головне легкодушним.

— Та воно ніби так, — відповіла перекупка, — але біда в тім, що діти такі тепер дуже розвезені.

— Егеж, — відповів Мартин, — але ми, старі, повинні давати їм добрий примір.

— Отсе і я кажу, — підхопила бабуся. — Я також мала їх семеро, але тепер в мене лиш одна дочка остала.

І вона почала розповідати, де і як вона жиє з своєю дочкою і кілька речей вона має.

— А дивіть но, — кінчила вона, — в мене сили за макове зерно, але мушу ще робити, та се я для дітей роблю. А які в мене вуйки чемні! Ніхто мене так не догляне, як вони. А мала Оксана, то до нікого не піде, лиш до мене. „Бабусю, люба бабусю, наймиліша бабусю“, кличе мене. І старушка подобрилася зовсім.

— Еге, та я знаю, що він тільки так собі, зі збитків, — сказала вона, показуючи на хлопця, — та Бог з ним.

По сім вона почала завдавати собі мішок на плечі, але хлопець підбіг до неї і сказав:

— Дайте, я занесу вам, бабусю; мені по дорозі.

Старушка згодилася. Вона завдала йому мішок на плечі і, взявши кошик з яблуками, вони разом пішли вулицею. Вона навіть не сказала Мартинови, щоб заплатив за те яблуко, котре дав хлопцеві. А Мартин стояв непорушно і дивився в слід за ними та слухав їх приязної розмови, слова якої долітали до него. А коли вони вже зникли з його очей він вернув до хати й, відшукавши на сходах окуляри, взявся знов до роботи.

По якімсь часі на дворі смерклося і на вулиці почали світити лампи.

— Вже час засвітити, — промовив Мартин сам до себе і засвітив лампу.

По якімсь часі чобіт був скінчений і Мартин, оглянувши його з задоволенням, зачистив варстат з відрубків шкіри, щетини та кусків драгви, поставив на столі лампу й зняв з полиці Євангеліє. Він думав отворити книжку там, де він зазначив вчора вечером кусником шкіри, але книжка нечаяно отворилася в іншій місці і Мартинови сейчас пригадався сон з минулої ночі. Вслід за тим йому видалося, що він почув за собою чийсь кроки. Він поглянув позад себе і йому здавалось, що в темнім кутку стояли люде. Хто вони могли бути, він не знав, але до його ух сейчас донісся голос:

— Мартине, ох Мартине, ти не пізнав мене?

— Кого? — кликнув Мартин.

— Мене, — відповів голос, — то був Я...

І з темного кута виступив Степанович. Він всміхнувся до Мартина мило і зник мов літня хмарка...

— А то також був Я, — повторив голос.

І з темного кута виступила жінка з дитиною. Вони всміхнулися до Мартина вдячно і зникли.

— А то також був Я, — продовжав голос.

І з кута виступила старенька перекупка і хлопець з яблуком. Вони також всміхнулися до Мартина приязно і зникли.

Мартинове серце наповнилося неописаною радістю. Він перехрестився, наложив на очі окуляри і почав читати Євангеліє там, де воно саме отворилося. Він прочитав отсі слова:

(Докінчення на сторони шостій.)